

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор з наукової роботи
професор Г.М. Горбін

«26» травня 2022 р.

**ПРОГРАМА ІСПИТУ
з дисципліни «Філософія науки»
для здобувачів ступеня доктор філософії (PhD)
усіх освітньо-наукових програм
НПУ імені М.П. Драгоманова**

Київ – 2022

Розробники програми: Мозгова Н.Г. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова;

Матюшко Б.К. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова.

Затверджено на засіданні проектної групи кафедри філософії
(назва кафедри)

«04» травня 2022 року, протокол № 2.

Керівник проектної групи

_____

(підпис)

___Мозгова Н.Г. ___

(прізвище, ініціали)

Завідуючий відділом аспірантури _____
(підпис)

___Боднар К.А. ___
(прізвище, ініціали)

Пояснювальна записка

Здобувачі ступеня доктора філософії PhD усіх спеціальностей НПУ імені М.П. Драгоманова в кінці другого семестру першого року навчання складають усний екзамен з дисципліни «Філософія науки».

Екзаменаційні білети у кількості 34 включають у себе по 4 питання (з них перші три є теоретичними, останнє – характеристика першоджерела, загальна кількість питань до іспиту становить 140), розроблені на основі навчальної програми «Філософія науки».

Порядок розташування питань у білеті визначається наступним чином:

Перше питання – з історії філософії науки.

Друге питання – з кола фундаментальних проблем філософії науки, наприклад, онтології науки, теорії наукового пізнання, логіки та методології науки тощо.

Третє питання – з кола прикладних проблем філософії науки, наприклад, про глобальні проблеми сучасної науки, етос науки і науковця тощо.

Четверте питання – характеристика першоджерела.

Добір питань до кожного екзаменаційного білету здійснюється таким чином, щоб у ньому був представлений зміст усієї дисципліни «Філософія науки» відповідно до структури робочої програми.

Порядок розташування питань в екзаменаційних білетах оновлюється щорічно за пропозиціями викладачів кафедри філософії, які входять до складу проектної групи освітньо-наукової програми «Філософія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Доктор філософії (PhD)» і затверджується на засіданні кафедри. Відомості про відповідний протокол вказуються в екзаменаційних білетах.

Метою програми іспиту з дисципліни «Філософія науки» є виклад та опис критеріїв оцінювання рівня теоретичної підготовки аспіранта за час її вивчення. Критерії оцінювання знань аспірантів передбачають поточний контроль (протягом відвідування лекцій та участі у семінарських заняттях, написання реферату) та підсумковий контроль у формі усного іспиту. Отримання аспірантом високої оцінки з дисципліни «Філософія» можливе за умов відвідування лекцій та участі у всіх семінарських заняттях, а також написання високоякісного реферату з дотриманням усіх вимог академічної доброчесності. Поряд з опануванням теоретико-методологічного інструментарію філософії науки, аспірант має засвідчити практичні вміння його використання, пов'язавши їх з тематикою досліджень у власній спеціальності.

ФОРМИ ТА КРИТЕРІЇ ПОТОЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ АСПІРАНТІВ

Робота на семінарських заняттях

Згідно з робочою програмою, дисципліна «Філософія науки» складається з двох змістових модулів, які включають у себе відповідно 4 і 6 тем і 12 навчальних годин (6 занять) та 13 годин (7 занять).

Оцінювання роботи на семінарських заняттях передбачає: виконання наступних видів робіт, яке оцінюється для модулю 1, другого семінару з теми 3, двох семінарів з теми 4 та модулю 2, теми 2 і 4 – від 0 до 6 балів, для решти тем – від 0 до 5 балів: доповідь, участь в обговоренні теми заняття шляхом постановки проблемних питань та участі в дискусії навколо них, доповнення, конспект першоджерел.

Критерії оцінювання доповіді:

для модулю 1, другого семінару з теми 3, двох семінарів з теми 4 та модулю 2, тем 2 і 4:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
5-6	ставиться за системне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, зібраною з різних джерел (більше 15); інноваційну й оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми; за ґрунтовну структурування навчального матеріалу;
4	ставиться за комплексне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, з наявними незначними огріхами в інтерпретації фактів; за інформацію, зібрану з декількох джерел (від 10 до 15); цікаву, але не оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми; за логічну структурування навчального матеріалу;
3	ставиться за базове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, за інформацію, зібрану з декількох джерел (від 5 до 10); неоригінальну авторську позицію та її стисле розкриття під час представлення теми; за алогічну структурування навчального матеріалу;
0-2	ставиться за поверхове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за наявні значні фактичні помилки; за виявлений академічний плагіат.

Для решти тем:

Оцінка, В балах	Критерії оцінювання
5	ставиться за системне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, зібраною з різних джерел (більше 15); інноваційну й оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми; за ґрунтовну структурування навчального матеріалу;
4	ставиться за комплексне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, з наявними незначними огріхами в інтерпретації фактів; за інформацію, зібрану з декількох джерел (від 10 до 15); цікаву, але не оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми; за логічну структурування навчального матеріалу;
3	ставиться за базове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, за інформацію, зібрану з декількох джерел (від 5 до 10); неоригінальну авторську позицію та її стисле розкриття під час представлення теми; за алогічну структурування навчального матеріалу;
0-2	ставиться за поверхове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за наявні значні фактичні помилки; за виявлений академічний плагіат.

Критерії оцінювання проблемних питань, участі в їх обговоренні, доповнень:

для модулю 1, другого семінару з теми 3, двох семінарів з теми 4 та модулю 2, тем 2 і 4:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
5-6	ставиться за системне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, яка має дискусійний характер; інноваційну й оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми;
4	ставиться за комплексне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, з наявними незначними огріхами в інтерпретації фактів; цікаву, але не оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми;
3	ставиться за базове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, неоригінальну авторську позицію (оперування загальновідомими положеннями та некритичне наслідування авторитетної думки) та її стисле розкриття під час представлення теми;
0-2	ставиться за поверхове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за наявні значні фактичні помилки; за виявлений академічний плагіат.

Для решти тем:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
5	ставиться за системне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, яка має дискусійний характер; інноваційну й оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми;
4	ставиться за комплексне розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, з наявними незначними огріхами в інтерпретації фактів; цікаву, але не оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми;
3	ставиться за базове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, неоригінальну авторську позицію (оперування загальновідомими положеннями та некритичне наслідування авторитетної думки) та її стисле розкриття під час представлення теми;
0-2	ставиться за поверхове розуміння теми, пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за наявні значні фактичні помилки; за виявлений академічний плагіат.

Критерії оцінювання конспекту першоджерел:

для модулю 1, другого семінару з теми 3, двох семінарів з теми 4 та модулю 2, тем 2 і 4:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
5-6	ставиться за наявність виписок з усіх першоджерел до теми, а для тих з них, які мають чітко виділені частини – з кожної з них; належне

	оформлення цитат та бібліографічного опису всіх першоджерел;
4	ставиться за наявність виписок з більшості першоджерел та незначні огріхи в їх оформленні, передусім відсутність бібліографічних даних про деякі з них;
3	ставиться за наявність виписок з менше як половини першоджерел, відсутність бібліографічних даних про них;
0-2	ставиться за наявність виписок з єдиного першоджерела або підміну цитат з першоджерела редакційною анотацією до нього.

Для решти тем:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
5	ставиться за наявність виписок з усіх першоджерел до теми, а для тих з них, які мають чітко виділені частини – з кожної з них; належне оформлення цитат та бібліографічного опису всіх першоджерел;
4	ставиться за наявність виписок з більшості першоджерел та незначні огріхи в їх оформленні, передусім відсутність бібліографічних даних про деякі з них;
3	ставиться за наявність виписок з менше як половини першоджерел, відсутність бібліографічних даних про них;
0-2	ставиться за наявність виписок з єдиного першоджерела або підміну цитат з першоджерела редакційною анотацією до нього.

Критерії оцінювання мультимедійної презентації:

для модулю 1, другого семінару з теми 3, двох семінарів з теми 4 та модулю 2, тем 2 і 4:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
5-6	ставиться за системне розуміння теми (творчий рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, яка подана на слайдах, зібраною з різних джерел (більше 10); за ґрунтовну структурування навчального матеріалу; за розробку яскравого дизайну мультимедійної презентації;
4	ставиться за комплексне розуміння теми (конструктивний рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за інформацію, яка подана на слайдах, зібраною з декількох джерел (від 6 до 10); за хорошу структурування навчального матеріалу; за розробку дизайну мультимедійної презентації;
3	ставиться за базове розуміння теми (репродуктивний рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за інформацію, яка подана на слайдах, зібрану з 1-5 джерел; за нечітку розробку дизайну мультимедійної презентації;
0-2	ставиться за поверхове розуміння теми (елементарний рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за наявні значні фактичні помилки; за виявлений академічний плагіат.

Для решти тем:

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
-----------------	---------------------

5	ставиться за системне розуміння теми (творчий рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки, яка подана на слайдах, зібраною з різних джерел (більше 10); за ґрунтовну структурування навчального матеріалу; за розробку яскравого дизайну мультимедійної презентації;
4	ставиться за комплексне розуміння теми (конструктивний рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за інформацію, яка подана на слайдах, зібраною з декількох джерел (від 6 до 10); за хорошу структурування навчального матеріалу; за розробку дизайну мультимедійної презентації;
3	ставиться за базове розуміння теми (репродуктивний рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за інформацію, яка подана на слайдах, зібрану з 1-5 джерел; за нечітку розробку дизайну мультимедійної презентації;
0-2	ставиться за поверхове розуміння теми (елементарний рівень), пов'язаної із загальними та конкретними теоретичними проблемами філософії науки; за наявні значні фактичні помилки; за виявлений академічний плагіат.

Максимальна оцінка роботи за перший змістовий модуль з дисципліни «Філософія науки» становить 33 бали, за другий – 37, за обидва модулі – 70 балів.

**Написання реферату з дисципліни «Філософія науки»,
оцінка якого (до 30 балів) являє собою допуск до складання іспиту.**

Тема реферату з дисципліни «Філософія науки» узгоджується кожним аспірантом особисто з одним з викладачів, які входять до складу проєктної групи освітньо-наукової програми «Філософія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Доктор філософії (PhD)» на основі орієнтовного переліку. Тема реферату пов'язана з темою дисертації аспіранта і передбачає застосування теоретико-методологічного інструментарію філософії науки на прикладі власної спеціальності.

Текст реферату подається у вигляді файлу формату Word, обсяг – 24 сторінки, шрифт TimesNewRoman, розмір шрифту 14, міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінки – по 2 см, орієнтація книжкова. Мова реферату – українська.

Реферат повинен містити вступ, розділи основної частини, висновки та список використаних джерел.

В разі необхідності більш точного оцінювання реферату може бути призначена співбесіда аспіранта з одним з викладачів, які входять до складу проєктної групи освітньо-наукової програми «Філософія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Доктор філософії (PhD)».

Орієнтовний перелік тем рефератів:

1. Феномен критичного мислення і його сучасне значення для вітчизняної освіти.
2. Процес розвитку філософії медіаосвіти і медіаграмотності.
3. Критичне мислення як фактор становлення сучасної особистості.
4. Феномен вчителя в Античності.
5. Феномен комунікації в соціальній віртуальній реальності освітнього процесу.
6. Соціально-філософські проблеми розвитку робототехніки.
7. Антицидності сучасного суспільства в міжособистісних стосунках.
8. Мова як найсуттєвіша складова процесу пізнання.

9. Лінгвістичний поворот у працях філософів першої половини ХХ ст. як відхід від класичної філософії.
10. Методологія дослідження «Великого терору» 1937 – 1938 рр. на території України.
11. Логіка та мова ранньої філософії.
12. Сутність і структура пізнавального процесу.
13. Феномен комунікації в сучасному світі.
14. Філософське осмислення феномену неологізму в західній філософії 20 ст.
15. Міждисциплінарний метод дослідження як універсальний метод сучасного наукового пізнання.
16. Наукова освіта як здобуток епохи Нового часу.
17. Світоглядна і методологічна криза у фізиці на зламі ХІХ – ХХ століть.
18. Проблема трансформації людини: підходи трансгуманізму.
19. Проблема взаємодії людини з природою.
20. Світоглядно-філософські засади організації наукової роботи майбутніх викладачів.
21. Дослідницька діяльність як один із способів реалізації особистісно-зорієнтованого підходу в освіті: філософський аспект.
22. Витоки формування уявлення про концепт у філософії Людвіга Вітгенштайна.
23. Єдність емоційного та раціонального у філософії.
24. Екопоселення: світогляд як спроба вирішення глобальних екологічних проблем.
25. Філософсько-економічний дискурс в умовах розвитку цифрової економіки.
26. Психологічні та соціально-філософські проблеми екологічної свідомості особистості.
27. Філософський підтекст конфлікту навколо теорії множин останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст.
28. Специфіка та особливості релігійної свідомості.
29. Філософія екомісії Крістофера Райта.
30. Філософське осмислення обґрунтування математики кінця ХІХ – початку ХХ ст. (на прикладі логіцизму).
31. Філософія інформації та філософські основи інформатики.
32. Логіцизм, інтуїтивізм, конструктивізм: філософський аспект розгляду.

Критерії оцінювання реферату

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
28-30	ставиться за належне оформлення реферату; системне розуміння теми, демонстрацію її зв'язку з темою власного дисертаційного дослідження; за використання методів формальної та діалектичної логіки, феноменології, герменевтики, структурного та компаративного аналізу; інноваційну й оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми; за ґрунтовну структурування змісту реферату; повне дотримання вимог академічної доброчесності;
24-27	за комплексне розкриття теми, встановлення її зв'язку з темою власного дисертаційного дослідження; за логічну структурування змісту; за наявні огріхи в оформленні та у змісті реферату (недостатньо розкриті деякі положення) і їх усвідомлення;
15-23	ставиться за порушення в оформленні реферату, часткове розкриття його теми, що спричиняє необхідність співбесіди; пов'язаної з актуальними проблемами філософії; відсутність авторської позиції; за алогічну структурування змісту реферату;

0-14	ставиться за грубі порушення в оформленні реферату; поверхове розкриття його теми; за відсутність розкриття її зв'язку з темою власного дисертаційного дослідження, за наявні значні фактичні помилки; за виявлення під час співбесіди відсутності орієнтування у тексті реферату; за виявлений академічний плагіат.
------	--

Таким чином, максимальна поточна оцінка знань аспіранта з дисципліни «Філософія науки» становить 100 балів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ НА ПИТАННЯ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТУ

Оцінка, в балах	Критерії оцінювання
28-30	ставиться за належне оформлення реферату; системне розуміння теми, демонстрацію її зв'язку з темою власного дисертаційного дослідження; за використання методів формальної та діалектичної логіки, феноменології, герменевтики, структурного та компаративного аналізу; інноваційну й оригінальну авторську позицію і її сумлінне розкриття під час представлення теми; за ґрунтовну структурування змісту реферату; повне дотримання вимог академічної доброчесності;
24-27	за комплексне розкриття теми, встановлення її зв'язку з темою власного дисертаційного дослідження; за логічну структурування змісту; за наявні огріхи в оформленні та у змісті реферату (недостатньо розкриті деякі положення) і їх усвідомлення;
15-23	ставиться за порушення в оформленні реферату, часткове розкриття його теми, що спричиняє необхідність співбесіди; пов'язаної з актуальними проблемами філософії; відсутність авторської позиції; за алогічну структурування змісту реферату;
0-14	ставиться за грубі порушення в оформленні реферату; поверхове розкриття його теми; за відсутність розкриття її зв'язку з темою власного дисертаційного дослідження, за наявні значні фактичні помилки; за виявлення під час співбесіди відсутності орієнтування у тексті реферату; за виявлений академічний плагіат.

Максимальна оцінка за відповіді на питання екзаменаційного білету становить 100 балів.

Підсумкова оцінка з дисципліни «Філософія науки» виставляється наступним чином: сума поточної оцінки та оцінки за відповіді на питання екзаменаційного білету ділиться на два, отримане число і є підсумковою оцінкою у балах.

ПРОГРАМА ІСПИТУ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ НАУКИ»

Модуль I

Загальні проблеми філософії науки

Тема 1. Феномен науки.

Зміст теми. Основні значення терміну «наука»: особлива галузь знань, діяльності та суспільна інституція. Класифікація наук. Функції науки й наукового знання. Основні форми наукового пізнання. Види наукової картини світу. Наука в контексті історичних форм світогляду. Основні види пізнання: буденне, міфологічне, релігійне, естетичне, філософське, наукове. Критерії науковості. Предмет філософії науки. Епістемологія як підґрунтя і передумова філософії й методології науки. Філософія і наука: проблеми взаємозв'язку та взаємодії. Співвідношення

гносеології, епістемології, філософії науки, наукознавства. Натурфілософія як історична форма взаємодії філософії і науки. Розділи філософії науки та їх основні питання.

Тема 2. Генеза науки.

Зміст теми. Донаукове і наукове пізнання. Періодизація історії науки та її відповідність до періодизації історії філософії. Здобутки природознавства у Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Індії і Китаї. Перші давньогрецькі філософи як «фізіологи». Трансформація міфологічного світогляду та формування філософської ментальності як чинники зародження наукового знання. Взаємодія науки та інших історичних форм світогляду. Поява першої наукової картини світу у добу Нового часу. Чинники історичної трансформації науки.

Тема 3. Зародження філософії науки.

Зміст теми. Доба премодерну та її основні ознаки. Ідеї філософії науки в Античності: досократики, Сократ, Платон, Аристотель. Скептицизм. Філософські орієнтації юдаїзму, християнства та ісламу. Ідея синергії у православній аскетичі (Григорій Палама), апофатична теологія як джерело логічних парадоксів (Діонісій Ареопагіт). Феномен схоластики. Аристотелізм як чинник розвитку наукової думки. Тома Аквінський. Середньовічне емпіричне природознавство. Актуалізація соціально-гуманітарних дисциплін як ознака Відродження. Зміна ролі природознавства як самодостатньої дисципліни. Неоплатонізм Миколи Кузанського. Ідеї філософії науки Л. да Вінчі, Б. Телезіо, Парацельса. Наукова революція М. Коперника. Нова космологія Дж. Бруно, соціологія науки Т. Кампанелли. Філософія Нового часу – джерело класичної науки. Класичний (лінійний) детермінізм. Емпіризм (Ф. Бекон, П. Гассенді, Т. Гоббс, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Г'юм) і раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза). Парадокси ідей філософії науки Б. Паскаля. Ідеї філософії науки Г. Ляйбніца. Природознавство Нового часу. І. Ньютон і оформлення першої – класичної (механістичної) наукової картини світу. Просвітництво і систематизація наукових знань. Просвітництво в Україні. Ф. Прокопович. Німецька класична філософія. І. Кант. Докритичний період. «Коперніканський переворот» і перша деконструкція метафізики. Три «Критики» у контексті основних питань філософії науки. І.Г. Фіхте і його проект «Науковчення». Філософсько-історична роль розвитку наукового пізнання. Призначення вченого. Ф.В.Й. Шеллінг – провідний натурфілософ серед німецьких класиків. Трансформації його поглядів. Українські шеллінгіанці: Д. Велланський і Й. Міхневич. Г.В.Ф. Гегель, його «Феноменологія духу» та «Енциклопедія філософських наук». Ідеї філософії науки Л. Фюрбаха.

Тема 4. Становлення філософії науки.

Зміст теми. Криза класичної філософії. Перший позитивізм (О. Конт, Дж. С. Міл, Г. Спенсер). Критерії науковості і ненауковості знання, класифікація наук. Асиміляція ідей першого позитивізму на теренах України (В. Лесевич, М. Драгоманов та ін.). Російський нігілізм на природничому ґрунті. Трансформації позитивізму як відображення розвитку наукової картини світу. Другий позитивізм. Р. Авенаріус, Е. Мах про єдність суб'єкта пізнання і пізнаваної дійсності. Третій позитивізм і логічний аналіз мови. Б. Рассел, Л. Вітгенштайн, Віденський гурток і Львівсько-Варшавська школа. Принцип верифікації. Четвертий позитивізм як відповідь на парадокси принципу верифікації та появу некласичної науки. К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Феєрабенд та ін. Наукові здобутки В. Дильтая, А. Бергсона, О. Шпенглера, Г. Зіммеля. Філософія науки прагматизму (Ч. Пірс, В. Джеймс, Дж. Дьюї). Неокантіанство: Баденська (Фрайбурзька): Г. Рікерт, В. Віндельбанд і Марбурзька (Г. Коген, П. Наторп) школи. Феноменологія Е. Гуссерля у контексті філософії науки. Герменевтика і філософія науки. Значення терміну «постмодерн». Філософська ситуація корінного перегляду традиційних цінностей. Постмодерн і неонекласична наука. Ф. де Соссюр, К. Леві-Строс і структуралізм. М. Фуко, Ж. Деріда, Ж. Дельоз, Ж. Лакан, Ж. Бодріяр та ін., особливості їх методологічних стратегій. Синергетика (Г. Хакен, І. Пригожин, І. Стенгерс). Відкриття у природознавстві ХХ – початку ХХІ ст. як чинник еволюції картини світу. Постановка питання про моральність науки. Філософія науки українських мислителів ХХ – початку ХХІ ст. як продовження класичних традицій.

Модуль II.

Основні теоретичні проблеми філософії науки

Тема 1. Наукове знання.

Зміст теми. Головні ознаки наукового знання. Об'єктивність, емпіричність, раціональність, критичність, спадкоємність, знеособленість, позаморальність, фрагментарність, незавершеність. Критерії науковості знання. Об'єкт і предмет науки. Особливості об'єктів природознавства, соціально-гуманітарних наук, наук про техніку. Верифікація і фальсифікація наукових знань як філософська проблема. Філософські складові змісту найбільш загальних теоретичних положень

конкретних наукових дисциплін.

Тема 2. Методологія наукового знання.

Зміст теми. Наявні класифікації методів науки. Філософські, загально- та конкретно-наукові методи. Методологічний проєкт. Неокантіанський критицизм, феноменологічний, герменевтичний проєкти. Верифікація і фальсифікаціонізм. Методологічні програми гуманітаризації соціального знання. Структуралізм та провідні версії постструктуралізму як прагнення повернути гуманітарному знанню статус науковості. Методологічні стратегії сучасної аналітичної філософії (Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Дж. Мур, В. Куайн, Г. Патнем та ін.). Рефлексія методології гуманітарних наук. Шизоаналіз, структурний психоаналіз, феноменологічна герменевтика. Синергетика як методологічний проєкт, дискусії про його універсальність. Зсув від відкриття законів суспільства до «виробництва соціального», його «конструювання» і «генеалогії».

Тема 3. Онтологічні проблеми науки.

Зміст теми. Образ науки: натурфілософський, класичний, некласичний і сучасний. Верифіковані і неверифіковані елементи натурфілософії. Моделі світобудови. Натурфілософія як джерело наукових гіпотез. Підстави ілюзорності відсутності натурфілософської проблематики у сучасному природознавстві. Природнича, логіко-математична, соціально-гуманітарна і технічна наукова раціональність. Основні риси наукового знання у Стародавніх Єгипті, Месопотамії, Індії, Китаї. Наукове знання у добу Античності та Середніх віків. Відродження і Новий час і класичний образ науки. Лінійний детермінізм і Ньютонівська картина світу на основі абсолютності простору і часу. Ідеї теплецю, флогістону, ефіру і трансформація їх з наукових на натурфілософські. Відкриття елементарних частинок і теорії відносності як провідні чинники формування некласичного образу науки. Його філософські джерела і основні ознаки: психоаналіз, психологізм, феноменологія, персоналізм, модернізм, анархізм і волюнтаризм, прагматизм. Квантово-релятивістська картина світу і «торжество релятивізму» як висновок з неї. Неокласична наука та її основні риси: синкретизм, теленомія, нова раціональність. Синергетика і формування сучасного образу науки. Відкриті питання щодо його ідентифікації і теоретизації.

Тема 4. Логіко-гносеологічні проблеми науки.

Зміст теми. Епістемологія як філософська теорія наукового пізнання, її основні питання. Ототожнення гносеології та епістемології як приклад сцієнтистського редукаціонізму. Поняття «псевдонаука», «паранаука», «квазінаука», «антинаука», їх дискусійність. Емпіричний і теоретичний рівні пізнання. Сенсорна інформація, висловлювання про дійсність. Факт, ідея, проблема, гіпотеза, теорія, концепція, парадигма, науковий закон, наукова картина світу та проблеми їх взаємодії. Емпірична, теоретична, проблематична моделі наукового пізнання. Розвиток наукового знання, його кумулятивістські і антикумулятивістські версії. Інтерналістський та екстерналістський підходи до розвитку наукового знання. Локальні, регіональні та глобальні наукові революції, їх причини, зміст і особливості розвитку. Наукова істина та її провідні версії: класична (кореспондентська), прагматична, конвенціоналістська, когерентна, семантична.

Тема 5. Глобальні проблеми сучасної науки.

Зміст теми. Вплив науки на тип суспільства. Екологічна криза як наслідок діяльності індустріального суспільства. Філософія науки про можливі шляхи її подолання. Посткласична наука і трансгуманізм. Проблема ідентичності людини у зв'язку з розвитком інформаційних технологій. Формальні і неформальні наукові спільноти. Проблеми соціалізації науковця та популяризації наукових знань. Регулювання діяльності окремих учених і наукових спільнот, його різновиди. Співвідношення юридичних і моральних норм діяльності окремих науковців і наукових спільнот. Офіційні і неофіційні, позитивні і негативні, активні і пасивні санкції як засоби керування науковою діяльністю і її виконавцями. Небезпеки абсолютизації практичної діяльності у науці і нехтування нею. Ціннісно-нормативні орієнтації неокласичної науки. Нова інтеграція наукових знань та історичних форм світогляду.

Тема 6. Етос науки і науковця.

Зміст теми. Цінності та їх класифікації. Цінність, норматив, максима, імператив. Парадокси позаморальності класичної науки. Етика як філософська дисципліна. Етичний абсолютизм і релятивізм у їх кореляції з метафізичними аналогами. Наука як цінність, благо і джерело цінностей та благ. Морально-етичні складові неокласичної і неокласичної науки. Основні етичні кодекси вчених. Г. Сельє, Р. Мертон, Б. Бабер та ін. про цінності науковця. Академічна доброчесність та її аспекти. Теоретичний і практичний розум, їх будова і особливості функціонування. Типи вчених за особистими якостями. Риси особистості «ідеального вченого». Питання моральної відповідальності вченого і винахідника. Деонтологія, екологічна етика і їх

сучасні проблеми. Аксиологічні і етичні виміри досягнень сучасної науки і техніки. Морально-етичні аспекти глобальних проблем і можливі шляхи їх вирішення.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ

А) теоретичні:

1. Основні значення терміну «наука».
2. Наука як соціокультурний феномен.
3. Головні форми наукового пізнання (загальна характеристика).
4. Порівняльний аналіз буденного, міфологічного і наукового пізнання.
5. Порівняльний аналіз релігійного, естетичного і наукового пізнання.
6. Порівняльний аналіз філософського і наукового пізнання.
7. Головні питання і структура філософії науки.
8. Основні риси, здобутки і межі стародавньої східної науки.
9. Основні риси античної науки. Перша теоретизація знання.
10. Основні риси науки доби Середньовіччя.
11. Об'єктивність як ідеал науки Нового часу.
12. Чинники появи і становлення класичної науки.
13. Основні риси класичної науки.
14. Чинники формування некласичної науки.
15. Основні риси некласичної науки.
16. Основні риси постнекласичної науки. Проблеми її ідентифікації та осмислення.
17. Головні здобутки осмислення науки філософами-досократиками. Космологізм як суттєва риса ранньої античної філософії.
18. Головні питання філософії науки Сократа і Платона.
19. Філософія науки Аристотеля.
20. Роль філософських програм Платона, Аристотеля, Демокрита у розвитку наукового знання та становленні наукового методу.
21. Особливості філософії науки доби Еллінізму.
22. Амбівалентний вплив філософських пошуків доби Середньовіччя на розвиток наукового знання.
23. Реалізм та номіналізм як передумови становлення наукового методу.
24. Філософія історії Августина Аврелія.
25. Світоглядне значення соціально-гуманітарних наук у добу Відродження.
26. Світоглядне значення природничих наук у добу Відродження.
27. Філософія науки у ренесансному неоплатонізмі від Миколи Кузанського до Дж. Бруно.
28. Зміст і сенс наукового відкриття Дж. Бруно.
29. Передумови виникнення науки. Філософська програма Г. Галілея.
30. Ренесансний аристотелізм як філософська основа емпіричного природознавства. П. Помпонаці.
31. Філософські і магічні засади наукового світогляду доби Відродження.
32. Відкриття природознавців доби Відродження як джерело класичної науки.
33. Вплив здобутків природознавства на становлення і розвиток філософії Нового часу.
34. Передумови виникнення та своєрідність наукової картини світу.
35. Передумови виникнення принципу «Бритви Оккама».
36. Філософія науки Ф. Бекона. Її ренесансні і новочасні складові.
37. Філософія науки Р. Декарта. Її патристичні, схоластичні та природничі виміри.
38. Філософія науки П. Гассенді й Т. Гоббса.
39. Філософія науки Б. Спінози і Н. Мальбранша.
40. Філософія науки Б. Паскаля, її своєрідність і парадокси.
41. Філософія науки Дж. Локка і її головні інтерпретації.

42. Філософія науки Г. Ляйбніца.
43. Філософські аспекти наукової спадщини І. Ньютона.
44. Провідні орієнтири філософії науки доби Просвітництва.
45. Філософія науки Дж. Берклі і Д. Г'юма.
46. Феномен класичної науки.
47. Основні критерії науковості.
48. Філософія науки І. Канта: докритичний та критичний періоди.
49. Головні ідеї філософії науки І.Г. Фіхте.
50. Філософія науки Ф.В.Й. Шеллінга та її трансформації.
51. Філософія науки Г.В.Ф. Гегеля.
52. Основні ідеї філософії науки Л. Фюрбаха.
53. Перший позитивізм як філософський підсумок класичної науки. О. Конт, Дж. С. Міль, Г. Спенсер.
54. Позитивізм в Україні: М. Драгоманов, В. Лесевич.
55. Феномен російського нігілізму ХІХ ст. Його наукові та філософські джерела.
56. А. Шопенгауер і Ф. Ніцше як передвісники кризи європейського гуманістичного раціоналізму.
57. Наукові здобутки «філософії життя». В. Дильтай, А. Бергсон, О. Шпенглер, Г. Зиммель.
58. Проблеми філософії науки у неокантіанстві Марбурзької школи (Г. Коген, П. Наторп, Е. Кассіерер).
59. Проблеми філософії науки у неокантіанстві Баденської школи (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт).
60. Наукові революції як точки біфуркації в розвитку знань.
61. Концепції індустріального, постіндустріального, інформаційного суспільства.
62. Характеристика основних наукових революцій.
63. Нелінійність зростання наукових знань.
64. Другий позитивізм як відгук на появу некласичної науки: Р. Авенаріус і Е. Мах.
65. Конвенціоналізм А. Пуанкаре.
66. Вчення про ноосферу В. Вернадського.
67. Феноменологічна традиція філософії науки. Е. Гуссерль і його послідовники.
68. Герменевтична філософія науки. Г.Г. Гадамер, його попередники і послідовники.
69. Антисциєнтистські філософські течії ХХ – початку ХХІ ст.
70. Філософія науки у прагматизмі.
71. Філософія науки третього позитивізму. Л. Вітгенштайн та Б. Рассел.
72. Аналітична філософія науки.
73. Філософія науки третього позитивізму. Віденський гурток і Львівсько-Варшавська школа.
74. «Лінгвістичний поворот» у філософії ХХ ст. Ф. де Соссюр, К. Леві-Строс і становлення структуралізму.
75. Четвертий позитивізм як філософський підсумок некласичної науки. К. Поппер.
76. Філософія науки у четвертому позитивізмі. Т. Кун, І. Лакатос, П. Феєрабенд та ін.
77. Класична, некласична і постнекласична наука.
78. Особливості методу, методики, методології.
79. Філософська ситуація Постмодерну і формування неонекласичної науки.
80. Синергетика як провідна альтернатива класичної діалектики.
81. Філософія Постмодерну і неонекласична наука про плюралістичність дійсності. Лінійний і нелінійний детермінізм.
82. Головні принципи філософського осмислення науки.
83. Соціологія науки і еволюційна епістемологія (Ст. Тулмін).

84. Головні концепції співвідношення філософії і науки.
85. Основні типи наукової раціональності (загальна характеристика).
86. Об'єкт наукового дослідження як предметна, теоретична і мовна реальність.
87. Основні форми емпіричного знання.
88. Основні форми теоретичного знання.
89. Взаємодія емпіричного і теоретичного рівнів знання.
90. Основні властивості наукового знання.
91. Головні моделі процесу наукового пізнання.
92. Головні версії наукової істини (загальна характеристика).
93. Класифікація методів наукового дослідження.
94. Класичні та неklasичні філософські методи наукового дослідження.
95. Провідні філософські методології доби Постмодерну.
96. Інтерналістський та екстерналістський підходи до історії науки.
97. Ціннісні виміри науки (загальна характеристика).
98. Проблема моральності класичної, посткласичної та неокласичної науки.
99. Наукові контексти екологічної кризи та шляхів її подолання.
100. Наукові та філософські виміри проблеми постлюдини і трансгуманізму.
101. Філософські засади дискусії між еволюціоністами і креаціоністами.
102. Основні теорії істини.
103. Теорія як ідеал наукового пізнання.
104. Характеристика суб'єкта наукового пізнання. Риси особистості «ідеального вченого».
105. Особливості практичної діяльності у науці. Верифікація і фальсифікація знань.

б) першоджерела на іспит:

1. Платон. «Менон».
2. Аристотель. «Метафізика».
3. Тома Аквінський. «Про єдність розуму проти аверроїстів».
4. Микола Кузанський. «Про вчене незнання».
5. Ф. Бекон. «Новий Органон».
6. Р. Декарт. «Міркування про метод».
7. Б. Спіноза. «Етика».
8. Б. Паскаль. «Думки».
9. Дж. Локк. «Дослідження людського розуміння».
10. Г.В. Ляйбніц. «Нові дослідження людського розуміння».
11. Т. Гоббс «Левіафан».
12. Г.В. Ляйбніц «Монадологія».
13. Д. Г'юм. «Трактат про людську природу».
14. Д. Берклі «Трактат про принципи людського знання».
15. І. Кант. «Критика чистого розуму».
16. Ф.В.Й. Шеллінг. «Система трансцендентального ідеалізму».
17. Г.В.Ф. Гегель. «Енциклопедія філософських наук».
18. О. Конт. «Дух позитивної філософії».
19. М.П. Драгоманов. «Становище і завдання науки стародавньої історії».
20. Е. Мах. «Пізнання та омана».
21. Е. Гуссерль. «Картезіанські роздуми».
22. Г. Фреге «Смисл і значення».
23. Л. Вітгенштайн. «Логіко-філософський трактат».
24. Б. Рассел. «Людське пізнання, його сфери та межі».
25. К. Леві-Строс. «Структурна антропологія».
26. Г.Г. Гадамер. «Істина і метод».
27. М. Гайдеггер «Буття і час».
28. К. Поппер. «Логіка наукового відкриття».

29. Т. Кун. «Структура наукових революцій».
30. І. Лакатос. «Метологія дослідницьких програм».
31. І.Р. Пригожин, І. Стенгерс. «Порядок з хаосу».
32. М. Фуко. «Археологія знання».
33. А. Бадью. «Концепт моделі».
34. Г. Патнем. «Розум, істина та історія».
35. Ж.-Ф. Ліотар «Постмодерністська ситуація. Доповідь про знання».

II. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ВИПРОБУВАННЯ

Основні:

1. Авенариус Р. Человеческое понятие о мире. Пер. с нем. Москва: Либроком; ЛКИ; КомКнига. 2014. 96 с.
2. Адо П. Покривало Ізиди. Нарис історії ідеї Природи. Пер. з фр. О. Йосипенко. Київ: Новий Акрополь. 2016. 470 с.
3. Адо П. Філософія як спосіб життя. Пер. з фр. О. Йосипенко. Київ: Новий Акрополь. 2020. 312 с.
4. Адо П. Що таке антична філософія? Пер. з фр. С.Л. Йосипенка. Київ: Новий Акрополь. 2014. 428 с.
5. Аристотель. Метафізика. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 26–30.
6. Бадью А. Концепт моделі. Вступ до матеріалістичної епістемології математики. Пер. з фр. Андрій Репа. Київ: Ніка-Центр. 2009. 232 с.
7. Бергсон А. Творча еволюція. Пер. з фр. О. Осадчука. Київ: Видавництво Олега Жупанського. 2010. 316 с.
8. Беркли Дж. Трактат о принципах человеческого знания. Сочинения. Сост., общ. ред. и вступит. статья И.С. Нарского. Москва: Мысль. 1978. С. 151–247. (Серия «Философское наследие»).
9. Блумберг Г. Світ як книга. Переклад з німецької, передмова, коментарі Володимира Єрмоленка. Київ: Лібра. 2005. 544 с.
10. Бодрійяр Ж. Симуляція і симулякри. Пер. з фр. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2004. 230 с.
11. Бэкон Ф. Новый Органон. Сочинения в 2-х т. Т. 2. 2-е, испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступ. ст. А.Л. Субботина. Москва: Мысль. 1972. С. 7–214. (Серия «Философское наследие»).
12. Вернадський В.І. Про науковий світогляд. Пер. М. Кратко. Київ: НАН України; Центр гуманітарної освіти. 1996. 56 с.
13. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. Київ: Основи. 1995. 311 с.
14. Возняк Т. Що є істина? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С.197–202.
15. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук: в 3 т. Т. 1. Наука логики. Пер. Б.Г. Столпнера, отв. ред. Е.П. Ситковский. Москва: Мысль. 1974. 452 с. (Серия «Философское наследие»).
16. Гокінг С. Коротка історія часу. Від Великого вибуху до чорних дір. Київ: КІС. 2015. 201 с.

17. Гуссерль Э. Картезианские размышления. Пер. с нем. Д.В. Складнева. Санкт-Петербург: Наука; Ювента. 1998. 315 с.
18. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації: посібн. з філос. дисц. Київ: ППС. 2007. 436 с.
19. Г'юм Д. Трактат про людську природу. Пер. з англ. Київ: Всесвіт. 2003. 552 с.
20. Гадамер Г.Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики: в 2 т. Т. 1. Герменевтика І. Пер. з нім. О. Мокровольський. Київ: Юніверс. 2000. 459 с. (Серія «Філософська думка»).
21. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. Київ: Тандем. 2001. 104 с.
22. Добронравова І.С. Дескриптивність нелінійного теоретичного знання та самоорганізація нелінійної науки. *Філософія освіти*. 2017. № 1. С. 30–42.
23. Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки. Підручник для студ. філос. ф-тів ун-тів і аспірантів (для складання канд. іспиту з філософії та філософії науки). Київ: Логос. 2009. 244 с.
24. Драгоманов М.П. Положение и задачи науки древней истории. Вибране («... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»). Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщук; приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. Київ: Либідь. 1991. С. 60–83.
25. Еллюль Ж. Техніка, або виклик століття. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 228–236.
26. История и философия науки: учебное пособие для вузов. Под общ. ред. проф. С.А. Лебедева. Москва: Академический Проект; Альма Матер. 2007. 608 с.
27. Кайку М. Фізика майбутнього. Як наука вплине на долю людства і змінить наше повсякденне життя в ХХІ столітті. Пер. з англ. Львів: Літопис. 2013. 433 с.
28. Кант І. Критика чистого розуму. Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. Київ: Юніверс. 2000. 504 с. Парад. тит. арк. нім. (Серія «Філософська думка»).
29. Карнап Р. Преодоление метафизики логическим анализом языка. [Електронний ресурс]. Сайт кафедри філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Karnap.html>. Назва з екрана.
30. Кассирер Э. Избранное. Логика наук о культуре. Москва: Центр гуманитарных инициатив. 2016. 400 с. (Серія «Книга света»).
31. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 218–228.
32. Конт О. Дух позитивной философии. Слово о положительном мышлении. Пер. с фр. 4-е изд. Москва: URSS. 2016. 80 с.
33. Копнін П. Логіка науки чи наука логіки? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 47–50.
34. Кримський С. Зміст та функції природничо-наукової картини світу. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С.211–218.
35. Кун Т. Структура наукових революцій. Пер. О. Васильєв. Київ: Port-Royal. 2001. 226 с.

36. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. Москва: Наука. 1995. 236 с.
37. Леві-Строс К. Структурна антропологія. Пер. з фр. Зоя Борисюк. Київ: Основи. 1997. 387 с.
38. Лейбниц Г. Монадологія. Сочинення в 4 т. Т. 1. Ред. и сост., авт. вступит. статьи и примеч. В.В. Соколов; перевод Я.М. Боровского и др. Москва: Мысль. 1982. С. 413–430. (Серия «Философское наследие»).
39. Лейбниц Г.В. Новые опыты о человеческом разумении. Сочинения: в 4 т. Т. 2. Ред., авт. вступ. статьи и примеч. И.С. Нарский. Москва: Мысль. 1983. С. 4–577. (Серия «Философское наследие»).
40. Леопольд О. Развитие этики. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 301–310.
41. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5-6. С. 15–38.
42. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2 Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 50–77.
43. Мамардашвили М.К. Наука и ценности – бесконечное и конечное. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 110–114.
44. Мамфорд Л. Міф про машину. Техніка і розвиток людини. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 236–239.
45. Мах Э. Познание и заблуждение. Очерки по психологии исследования. Пер. с нем. Г. Котляра, под ред. Н. Ланге. Санкт-Петербург: Изд. С. Скримунта. 1909. 461 с.
46. Николай Кузанский. Об ученом незнании. Сочинения: в 2 т. Т. 1. Пер., общ. ред. и вступит. статья З.А. Тажуризиной. Москва: Мысль. 1979. С. 47–184. (Серия «Философское наследие»).
47. Паскаль Б. Думки. Пер. з фр. А. Перепаді, О. Хоми. Київ: Дух і літера. 2009. 704 с.
48. Патнем Г. Розум, істина і історія. Київ: Видавничий дім «Альтернатива». 2003. 232 с.
49. Петрушенко В. Епістемологія як філософська теорія знання: Монографія. Львів: Вид-во Державного ун-ту «Львівська політехніка». 2000. 296 с.
50. Пікашова Т., Шашкова Л. Що є знання? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 39–47.
51. Платон. Менон. Сочинения: в 4 т. Т. 1. Общ. ред. А.Ф. Лосева и др.; авт. вступ. ст. А.Ф. Лосев, примеч. А.А. Тахо-Годи. Москва: Мысль. 1990. С. 575–612. (Серия «Философское наследие»).
52. Попович М. Наука шукає надійних фортець. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 183–187.
53. Поппер К. Логика научного исследования. Пер. с англ. Москва: Республика. 2004. 447 с.

54. Пригожин И.Р., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. Пер. с англ. Общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. Москва: Прогресс. 1986. 432 с.
55. Прокопович Ф. Натурфілософія, або Фізика Пер. з латинської. Філософські твори: у 3 т. Т. 2. Ред. колегія: В.І. Шинкарук (голова), В.Є. Євдокименко, В.М. Нічик. Київ: Наукова думка. 1978. С. 115–501.
56. Рассел Б. Человеческое познание: Его сфера и границы. Киев: Ника-Центр. 1997. 560 с. (Серия «Познание». Вып. 1).
57. Риккерт Г. Наука о природе и наука о культуре. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 246–265.
58. Спиноза Б. Этика. Москва: Литература; Мир книги. 2010. 480 с. (Серия «Великие мыслители»).
59. Фейерабенд, П. Против метода. Очерк анархистской теории познания. Пер. с англ. А.Л. Никифорова. Москва: АСТ; Хранитель. 2007. 413 с.
60. Фома Аквинский. О единстве разума против аверроистов. Сочинения. Сост., пер. с лат., ввод. ст. и коммент. А.В. Апполонова. Изд. 5-е. Москва: Едиториал УРСС. 2011. С. 2–117. (Серия «BibliothecaScholastica»).
61. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 290–301.
62. Фреге Г. О смысле и значении. Логика и логическая семантика: Сборник трудов. Пер. с нем. Б. Бирюкова. Москва: Аспект-Пресс. 2000. С. 220–246.
63. Фуко М. Археологія знання. Пер. з фр. В. Шовкуна. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2003. 326 с.
64. Хайдеггер М. Бытие и время. Пер. В.В. Бибихина. Москва: Издательская фирма «AdMarginem». 1997. XII,452 с.
65. Шеллинг Ф.В.Й. Система трансцендентального идеализма. Сочинения: в 2 т. Т. 1. Ред. и вступ. ст. А.В. Гулыги. Москва: Мысль. 1987. С. 227–489. (Серия «Философское наследие»).
66. Шинкарук В. Діалектика: традиційний і нові підходи. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 175–183.
67. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории: в 2 т. Т. 1. Образ и действительность. Пер. с нем. Н.Ф. Гарелин, коммент. Ю.П. Бубенков, А.П. Дубнов. Минск: Попурри. 1998. 684 с.
68. Ясперс К. Современная наука. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 239–246.
69. Faye J. Rethinking Science: A Philosophical Introduction to the Unity of Science. – Farnham: Ashgate Publishing. 2002. 219 p.
70. Fodor J. Concepts. Where Cognitive Science Went Wrong. Oxford: Clarendon Press. 1998. 176 p.
71. Strawson P.F. Analysis and Metaphysics: An Introduction to Philosophy. Oxford: Oxford University Press. 1992. 142 p.
72. Zelenkov A. Philosophy and Methodology of Science. Minsk: BSU. 2011. 479 p.

1. Білецький І.П., Кузь О.М., Чешко В.Ф. Філософія науки. Навч. посіб. Харків: ХНЕУ. 2005. 128 с.
2. Історія філософії. Словник. За заг. ред. д. ф. н., проф. В. Ярошовця. 2-е вид., перероб. Київ: Знання України. 2012. 1087 с.
3. Лук'янець В., Кравченко О., Озадовська Л. та ін. Світоглядні імплікації науки. Київ: ПАРАПАН. 2004. 408 с.
4. Самардак М.М. Філософія науки: напрями, теми, концепції. Навчальний посібник. Київ: Вид. ПАРАПАН. 2011. 204 с.
5. Семенюк Е.П. Філософія сучасної науки і техніки: [Підручник для студ. вищих навч. закл.]. Львів: Світ. 2006. 152 с.
6. Філософія науки. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Матвієнко І.С., Данилова Т.В. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М. 2017. 588 с.
7. Філософія науки та інноваційного розвитку. Уклад. Чекаль Л.А., Горбатюк Т.В., Сторожук С. та ін. Київ: Міленіум. 2017. 782 с.
8. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: навч. посібн. Авт. колектив: В.П. Андрущенко, Г.І. Волинка, Н.Г. Мозгова та ін. За ред. Г.І. Волинки. 2-е вид., стереотип. Київ: Каравела. 2011. 368 с.
9. Baghramian M., Carter J.A. Relativism. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/relativism>. Назва з екрана.
10. Frigg R., Hartmann S. Models in Science. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/models-science>. Назва з екрана.
11. Glanzberg M. Truth. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/truth>. Назва з екрана.
12. Hepburn V. Scientific Method. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-method>. Назва з екрана.
13. Kourany J. Scientific Knowledge: Basic Issues in the Philosophy of Science. Belmont: Wadsworth Publishing Company. 1998. 440 p.
14. Nickles T. Scientific Revolutions. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-revolutions>. Назва з екрана.
15. Nola R., Sankey H. After Popper, Kuhn and Feyerabend: Recent Issues in Theories of Scientific Method. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 2000. 252 p.
16. Pritchard D., Turr J. Value of Knowledge. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/knowledge-value>. Назва з екрана.
17. Rettler B., Bailey A.M. Object. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/object>. Назва з екрана.
18. Schickore J. Scientific Discovery. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-discovery>. Назва з екрана.
19. Steup M., Neta R. Epistemology. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/epistemology>. Назва з екрана.
20. Wilson G., Shpall S. Action. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/action>. Назва з екрана.

III. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. «Мир техники и технологий». URL: <http://www.mtt.com.ua/>

2. Інновації, управління змінами в організаціях, управління знаннями. URL: <http://www.bizbooks.com.ua/catalog/cat.php3?c=193&lang=1>
3. «Стратегічна суспільна ініціатива 2045» URL: www.2045.com/
4. Державний фонд фундаментальних досліджень. URL: <http://www.dffd.gov.ua/>
5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Електронна бібліотека «Гумер». URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/index_philos.php
7. Електронна бібліотека «e-reading». URL: <http://www.e-reading.by/bookbytypes.php?type=17>
8. Електронна бібліотека «royallib». URL: <https://royallib.com/>
9. Електронна бібліотека «Mexalib». URL: <https://mexalib.com/>
10. Електронна бібліотека «Чтиво». URL: <https://chtyvo.org.ua/>
11. Електронна бібліотека кафедри філософії НПУ імені М.П. Драгоманова. URL: http://kph.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=25&Itemid=23
12. Електронна бібліотека філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>
13. Відеозапис лекції доктора філософських наук, професора, академіка РАН В.С. Стьопіна на тему: «Взаимосвязь науки и философии в развитии научного знания». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kxbPcI1OWmU>
14. Відеозапис інтерв'ю з доктором філософських наук, професором, академіком РАН В.С. Стьопіним на тему: «Ідеали наукового пізнання в постнекласичній науці». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6zDRfu12hH4>
15. Стенфордська філософська енциклопедія. URL: <https://plato.stanford.edu>
16. «Британська енциклопедія». URL: <https://www.britannica.com>